

HIPOTETSKI MODEL SPECIFIČNIH OSOBINA VRHUNSKIH SPORTAŠA U MOMČADSKIM SPORTSKIM IGRAMA

Slavko TRNINIĆ
Kineziološki fakultet, Split

Igor KARDUM
Filozofski fakultet, Rijeka

Boris MLAČIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 796.013.071
Pregledni rad

Primljeno: 22. 7. 2008.

Članak je nastao u okviru znanstvenoga projekta 177-0342607-1815 (*Dijagnostika specifičnih psihosocijalnih obilježja sportaša u sportskim igrama*), koji podupire Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

U radu je predloženo, opisano i klasificirano 17 specifičnih osobina vrhunskih sportaša u momčadskim sportskim igrama za koje se pretpostavlja da utječu na funkcioniranje i natjecateljsku uspješnost igrača i momčadi. Oblikovana je hipotetska struktura šest kategorija, ponajviše psiholoških i socijalnih varijabli. Autori pretpostavljaju da te varijable određuju sportaševo upravljanje osobnim ponašanjem, pojam o sebi, motivaciju, uspješno reagiranje u uvjetima natjecateljskoga pritiska, usklađeno zajedničko djelovanje igrača i cijele momčadi te uspješno rješavanje situacija u igri. Predloženi hipotetski model utemeljen je na argumentima koji proizlaze iz izvana opažljivih osobina sportaša. Cilj je na predloženom modelu zasnovati egzaktn pristup procjeni osobina sportaša, njegovih/njezinih potencijala i stvarnih kvaliteta, važnih za selekcioniranje momčadi, pripremanje i vođenje sportaša i momčadi, upravljanje razvojem sportaševa potencijala te praćenje i evaluaciju ishoda programa psihosocijalne pripreme sportaša u momčadskim sportskim igrama.

Ključne riječi: hipotetski model, temeljne osobine, specifične osobine, sportaš, momčadske sportske igre, povećanje natjecateljske uspješnosti

Slavko Trninić, Kineziološki fakultet Sveučilišta u Splitu,
Teslina 6, 21 000 Split, Hrvatska.
E-mail: slavko.trninic@kifst.hr

UVOD

Istraživanja osobina ličnosti ljudi koji se aktivno ili rekreativno uključuju u sportske aktivnosti u prvo vrijeme uglavnom su se usmjerila na specifične osobine ličnosti tih pojedinaca, koje ćemo opisati kasnije u ovome tekstu. Istraživanja povezanosti temeljnih osobina ličnosti, kao što su one zastupljene u velepetorome modelu (Goldberg, 1993.) ili Eysenckovu modelu (Eysenck i Eysenck, 1985.), i aktivnim ili rekreativnim bavljenjem sportom znatno su rjeđa i novijega su datuma. Postoji nekoliko razloga za navedeni fenomen, kao što su nepostojanje paradigme ili zajedničkoga modela temeljnih osobina ličnosti (Eysenck, 1991.), noviji uspon velepetoroga modela kao mogućega općega okvira toga zajedničkoga modela (De Raad, 2000.), no i potreba da se uspješnost modela temeljnih ili "širokih" osobina ličnosti u predikciji specifičnih ponašanja, kao što su ona prilikom uključivanja u sportske aktivnosti, poveća uključivanjem i razine faceta (Paunonen i Ashton, 2003.).

Istraživanja osoba koje se uključuju u ekstremne sportove uglavnom su se vezivala za Zuckermanov (1992.) model osobina ličnosti, poglavito osobinu ličnosti iz toga modela koja se naziva traženje uzbuđenja. Neka od tih istraživanja (Franques i sur., 2003.; Van Wijk, 2007.) uspjela su naći pozitivnu vezu između traženja uzbuđenja i uključenosti u ekstremne sportove, dok druga (Lafollie i Le Scanff, 2007.) pokazuju da se ta osobina ličnosti ne razlikuje između sportaša u takvim sportovima koji će donositi riskantne i nepromišljene odluke i onih koji neće.

Istraživanja vezana uz Eysenckov P-E-N model ličnosti (Eysenck i Eysenck, 1985.) pokazala su da sudionici u sportu postižu više rezultate na dimenziji ekstraverzije od nesudionika (Eagleton i sur., 2007.). Instruktori i sudionici amateri u ekstremnim sportovima postizali su više rezultate na dimenziji ekstraverzije, a niže na dimenziji neuroticizma od nesudionika u takvim sportovima, dok su sudionici amateri postizali više rezultate na dimenziji psihoticizma od instruktora i nesudionika u ekstremnim sportovima (Watson i Pulford, 2004.). Vrhunski biciklisti Sjedinjenih Američkih Država postizali su znatno niže rezultate na skali neuroticizma od kontrolne grupe studenata (Hagberg i sur., 1979.).

Budući da ovi rezultati upućuju na važnost dviju dimenzija – ekstraverzije i neuroticizma za bavljenje sportom – i da su obje te dimenzije sadržane u peterofaktorskom modelu ličnosti, bilo onom leksičkom (Goldberg, 1993.), bilo onome McCraea i Coste (1987.), ti se nalazi mogu generalizirati i na velepetori/peterofaktorski model ličnosti u koji je organizirano na stotine osobina ličnosti (John i Srivastava, 1999.).

Istraživanja osobina ličnosti sportaša iz prizme peterofaktorskoga modela novijega su datuma i rijetka, što je vjero-

jatno povezano s novijom prihvaćenošću toga modela i njegovom novijom prevlasti nad Eysenckovim modelom ličnosti. No takvi podaci mogu upućivati i na veću važnost specifičnih osobina ličnosti u kontekstu bavljenja sportom – bilo na rekreativnoj, bilo na profesionalnoj razini. Istraživanje osobina ličnosti i pohađanja centra za rekreaciju (Chen i sur., 2007.) koje se služilo mjerom velepetoroga modela (Saucier, 1994.) pokazalo je da je vjerojatno da će ljudi s niskim rezultatom na dimenziji neuroticizma, a visokim rezultatima na dimenzijama ekstraverzije, ugodnosti i savjesnosti pohađati centar za rekreaciju. Istraživanje Ingledewa i sur. (2004.) pokazalo je važnost triju dimenzija ličnosti iz peterofaktorskoga modela u regulaciji ponašanja pri vježbanju – neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti. Kao i kod nalaza navedenih uz Eysenckov model, dimenzija ekstraverzije iz peterofaktorskoga modela pokazala se značajno povezana sa sportskom fizičkom aktivnošću kod adolescenata (De Bruijn i sur., 2005.). Istraživanje (Williams, 1985.) koje je ispitalo povezanost Cattellovih faktora drugoga reda (Cattell, 1996.) i razine dostignuća u sportu pokazalo je da sportaši koji dostignu nacionalnu razinu uspješnosti imaju više rezultate na ekstraverziji, a manje na anksioznosti od grupe nesportaša.

Često istican nedostatak peterofaktorskoga modela jest njegova nedovoljna specifičnost (Ouellette, 1999.; Van Heck, 1997.). Redukcija cijeloga područja ličnosti na samo pet temeljnih crta zadovoljava princip jednostavnosti. Potencijalna slabost koja proizlazi iz tako široko konceptualiziranih dimenzija jest gubitak specifičnosti pri opisu i mjerenju pojedinih crta, odnosno nemogućnost finije analize ponašanja u određenom kontekstu (Van Heck, 1997.). Ipak, u elaboracijama peterofaktorskoga modela, bilo onoga Coste i McCraea (1992.), bilo onoga leksičkog (Goldberg, 2008.), uvode se facete, koje predstavljaju osobine nižega reda apstrakcije, korisnije za predviđanje specifičnijega ponašanja i koje bi poglavito mogle biti korisne na području mjerenja osobina ličnosti sportaša. Tako model Coste i McCraea (1992.) nudi 30 faceta, po šest za svaki od faktora, a Goldbergov (2008.) 45 faceta, koje predstavljaju međusobne kombinacije pet faktora višega reda. U skladu s tim, novije mjere peterofaktorskoga modela daju informacije i o facetama ili užim komponentama unutar ili između pojedinih širokih dimenzija. No iako bi peterofaktorski model ličnosti mogao poslužiti kao teoretski okvir za integraciju osobina vrhunskih sportaša, mislimo da je taj model nužan, ali ne i dovoljan, da bi se spoznaje s ovoga područja potpuno integrirale. Naime, neki od postojećih konstrukata ličnosti, kao što su npr. konstrukti derivirani iz kognitivnih pristupa ili teorije socijalnog učenja, ne mogu se dobro uklopiti u peterofaktorski model (Smith i Williams, 1992.). Zbog toga u istraži-

vanjima treba posegnuti i za onim konstruktima ličnosti koji mogu biti potencijalno važni za razumijevanje domena ljudskoga funkcioniranja, a koji se ne mogu svesti na crte peterofaktorskoga modela.

HIPOTETSKA STRUKTURA SPECIFIČNIH (PSIHOSOCIJALNIH) OSOBINA VRHUNSKIH SPORTAŠA U MOMČADSKIM SPORTSKIM IGRAMA

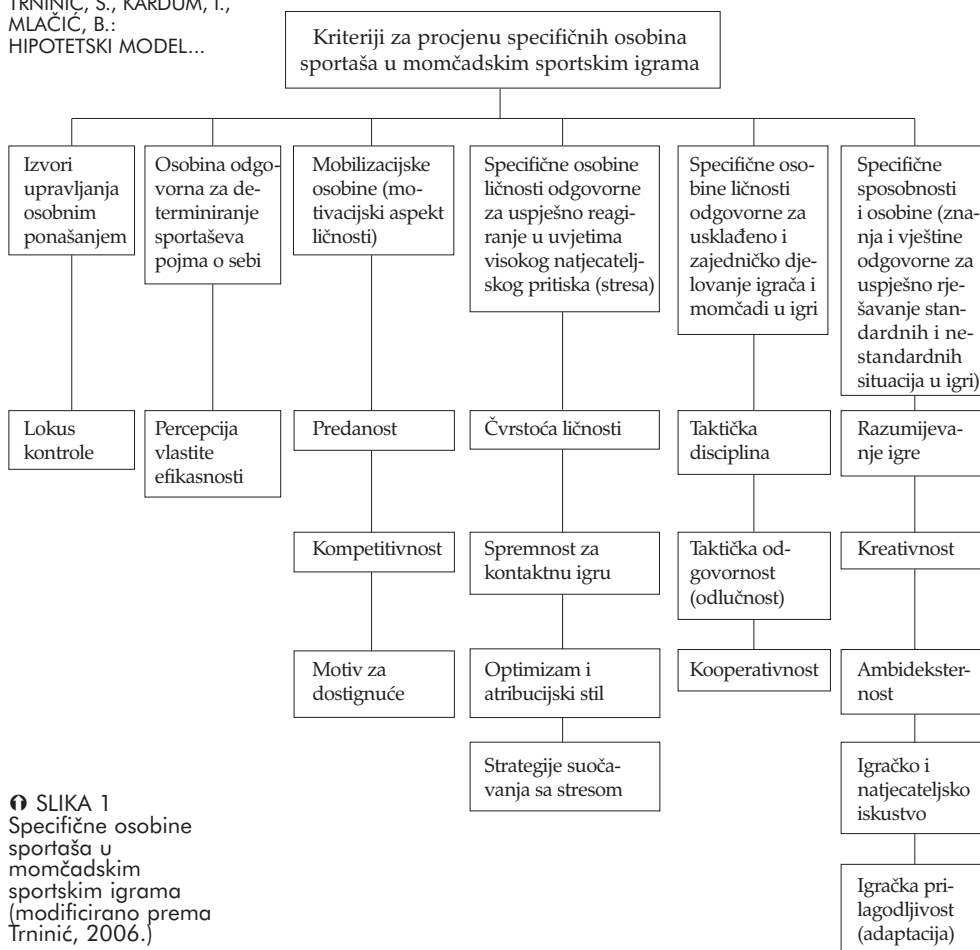
Momčadske kontaktne sportske igre postavljaju posebne zahtjeve na ličnost sportaša (Lebed, 2007.; Dežman, 1998.). Loehr je (1986.) ispitao stavove trenera i sportaša u SAD-u, Kanadi i Japanu i dobio da oni smatraju kako je 50% natjecateljske uspješnosti rezultat psiholoških faktora. Zato bi igrači u timskim sportovima trebali imati i optimalno razviti specifične psihosocijalne osobine, koje se mogu, hipoteza je, mijenjati pod utjecajem tehničko-taktičke i psihosocijalne pripreme. Način na koji sportaši u tipičnim i atipičnim situacijama igre reagiraju podložan je izravnom opažanju.

Konzistentnost ili varijabilnost pojedinog igrača u situacijskom učinku na nizu utakmica važni su podaci za stručnjake i znanstvenike, a uvelike su određeni stanjem opće, osobito psihosocijalne, pripremljenosti sportaša. Ako su poznate veze između psihosocijalnoga profila igrača i natjecateljskog rezultata, onda se trening može prikladno programirati tako da se razvijaju upravo one osobine koje su potrebne za postizanje željenoga rezultata (Kioumourtzoglou i sur., 1998.). Obratno, poznavanje utjecaja sportske igre i raznih intervencija i trenažnih sustava na specifične osobine sportaša daje odgovor na pitanje koje se osobine mogu razvijati unutar strukture ličnosti i kako se to može učiniti u konkretnom programu treninga, što je izvorni kineziološki problem.

Model koji se u ovome članku predlaže (slika 1) sastavljen je od šest skupina međusobno funkcionalno povezanih i homogenih specifičnih osobina koje utječu na natjecateljsku uspješnost sportaša (Trninić, 2006.). Specifične psihosocijalne varijable svrstane su u klase prema kategorijama osobina koje bi mogle biti predmet procjenjivanja. Kategorije su fenomenološki nastale izvan standardnih teorijskih koncepata; izvedene su na temelju deskripcije specifičnih osobina igrača. U prvom su stupcu izvori upravljanja osobnim ponašanjem. U drugom je stupcu sportašev pojam o sebi, koji uvelike utječe na ponašanje igrača u igri, na sve ostale psihosocijalne odrednice natjecateljske uspješnosti i na stvarnu kvalitetu igrača. Treći stupac modela sadrži motivacijske čimbenike sportaša. Četvrti stupac obuhvaća specifične osobine odgovorne za uspješno reagiranje u uvjetima visokoga natjecateljskoga pritiska. U petom su stupcu specifične osobine koje osiguravaju usklađeno zajedničko djelovanje igrača u momčadi i postizanje zajedničkih ciljeva igre. U posljednjem stupcu pozicioni-

rane su specifične osobine koje pokazuju igračevu sposobnost da situacije u igri rješava učinkovito, nerijetko na nov i prikladan način.

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
 MLACIĆ, B.:
 HIPOTETSKI MODEL...

SLIKA 1
 Specifične osobine sportaša u momčadskim sportskim igrama (modificirano prema Trninić, 2006.)

Izvori upravljanja osobnim ponašanjem

Lokus kontrole

Internalna kontrola naspram eksternalnoj kontroli potkrepljenja, često nazvana i lokusom kontrole, jedna je od najčešće istraživanih varijabli u psihologiji i drugim društvenim znanostima (Rotter, 1990.). Ova je dimenzija ličnosti proizašla iz Rotterove teorije socijalnog učenja, a označuje generalizirano očekivanje o determinantama životnih događaja, kao što su nagrade i kazne. Rotterova se teorija temelji na pretpostavci da ponašanje pojedinca nije determinirano samo prirodom ili značenjem ciljeva ili potkrepljenja nego i njegovim očekivanjem da će se ti ciljevi ostvariti. Očekivanje u nekoj pojedinač-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

noj situaciji funkcija je prošlih potkrepljenja u toj situaciji i generaliziranog očekivanja nastalog na osnovi iskustva u sličnim situacijama.

Internalna kontrola naspram eksternalne kontrole odnosi se na stupanj u kojem osoba očekuje da je potkrepljenje ili ishod njezina ponašanja rezultat njezinih karakteristika prema stupnju očekivanja da je potkrepljenje ili ishod funkcija slučajnosti, sreće, sudbine ili da je pod kontrolom moćnih drugih osoba (Rotter, 1990.). Osobe s visokim internalnim lokusom kontrole imaju generalizirano očekivanje da potkrepljenja ili ishodi u velikoj mjeri ovise o njihovim vlastitim naporima. Drugi ekstrem čine osobe s visokim eksternalnim lokusom, koje imaju generalizirano očekivanje da potkrepljenja ili ishodi u velikoj mjeri ovise o sreći, sudbini, slučajnosti i ostalim eksternalnim faktorima. Te se osobe osjećaju relativno bespomoćno u pogledu vlastitih životnih događaja, jer vjeruju da oni nisu pod njihovom kontrolom. Lokus kontrole ne odnosi se na specifična očekivanja vezana uz specifične ishode u specifičnim situacijama, nego je generalizirano očekivanje o tome jesu li naša ponašanja instrumentalna za postizanje ciljeva bez obzira na prirodu ciljeva ili potkrepljenja. Međutim, lokus kontrole utječe na specifično očekivanje cilja u svakoj pojedinoj situaciji. Dosadašnja istraživanja u kontekstu sportskoga ponašanja pokazuju da vrhunski sportaši imaju internalniji lokus kontrole te da je internalni lokus kontrole povezan s manjim brojem sportskih ozljeda (Kerr i Goss, 1997.) i boljom tjelesnom spremnošću (Nowicki i sur., 1997.).

Osobina odgovorna za sportašev pojam o sebi

Percepcija vlastite efikasnosti

Polazeći od osnovnih principa socijalno kognitivne teorije, konstrukt percipirane samoefikasnosti razvio je Bandura (1977.). On se odnosi na percipiranu sposobnost djelovanja u specifičnim situacijama, odnosno na procjenu koliko efikasno možemo djelovati u određenom kontekstu i koliko efikasno možemo iskoristiti svoje kognitivne resurse (Williams i Cervone, 1998.). Za prikladno funkcioniranje potrebna nam je relativno točna procjena vlastitih psiholoških i tjelesnih sposobnosti. Precjenjivanje vlastitih sposobnosti može dovesti do beskorisnih ili čak opasnih ponašanja, dok podcjenjivanje dovodi do nepotrebnih ograničenja i propuštanja prilika za osobni razvoj. Točna ili malo precijenjena percepcija vlastitih sposobnosti omogućuje nam izbor ciljeva koji su nam izazovni, ali dostižni, i čije ostvarenje dovodi do osjećaja zadovoljstva, što dugoročno ima pozitivne učinke na razvoj ličnosti (Cervone, 2000.). Osobe s višom percipiranom samoefikasnošću spremnije ulaze u izazovne situacije, u njih ulažu više napora, ustrajnije su i lakše podnose fizičke i emocionalne neugodnosti. Drugačije

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

razmišljamo i ponašamo se u situacijama u kojima smo sigurni u svoje sposobnosti, a drugačije u situacijama u kojima se osjećamo nesigurno ili nekompetentno. I percepcija vlastite efikasnosti snažno djeluje na naše emocionalne reakcije. U psihologiji sporta istraživanja dosljedno pokazuju pozitivnu povezanost između percipirane samoefikasnosti i izvođenja u raznim sportovima, a potvrđuju i Bandurinu pretpostavku da samoefikasnost utječe na uloženi napor i ustrajnost u sportskim aktivnostima (Mueller, 1992.; Weigand i Stockham, 2000.).

Mobilizacijske osobine sportaša

Predanost

Pod ovim konceptom razumijevamo stupanj usmjerenosti na ono što se mora i može učiniti, na ostvarenje dohvatljivoga pojedinačnoga i zajedničkog cilja te na naporno učenje i usavršavanje. Očituje se kao ustrajnost u napornom radu i spremnost na učenje i vježbanje, gdje bismo mogli reći da dominira dimenzija savjesnosti (Hogan i Ones, 1997.; Roberts i sur., 2005.). Predanost stvara razliku između dobrog i vrhunskoga sportaša, jer je odnos između neprekidnoga zalaganja i pobjeđivanja izravan (Riley, 1993.). Kod izrazito predanih igrača valja paziti da se rad dozira, kako bi se spriječila iscrpljenost i pretreniranost. Uspjeh i osjećaj napredovanja, poznato je, utječe na porast zadovoljstva i osjećaj vlastite vrijednosti, samopouzdanja, samouvjerenosti i samopoštovanja, tj. na pozitivan pojam o sebi. Predanost usmjerena na ostvarenje timskoga koncepta igre preduvjet je uspješne igre cijele momčadi, a igračeva preniska predanost timskom konceptu može spriječiti ostvarenje potencijala cijele momčadi (Pitino i Reynolds, 2000.).

Kompetitivnost

Odnosi se na sportski natjecateljski motiv i potrebu za pobjedom, na natjecanje sa samim sobom i drugima. Ako je kompetitivnost usmjerena na natjecateljske situacije, na ostvarenje cilja, na postizanje nadmoći nad drugima, onda u trenajnom procesu prije svega treba poticati natjecateljski stav prema sebi (potreba za nadilaženjem vlastita učinka u igri) i prema drugima (potreba za nadigravanjem protivnika). Uspješan proboj na višu i širu kvalitetnu razinu individualne i timske igre moguć je samo povećanjem vještine i uspješnosti u izvedbi elemenata sportske tehnike, selektivnim taktičkim djelovanjem, dobrom tjelesnom i psihološkom pripremljenošću pojedinca. Igrači s višom razinom kompetitivnosti i natjecateljske agresivnosti vole nadmetanje i zbog toga su uspješniji, oni uživaju u najtežim i presudnim trenucima utakmice – tada se bolje usredotočuju i učinkovito funkcioniraju. U trenucima najvećega pritiska preuzimaju odgovornost – što je teže, oni su učinkovitiji. Najviše uživaju kada igraju protiv najboljih pro-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

ativnika, iako mogu biti poraženi. Veliki natjecatelji često nisu sposobni onoliko koliko motorički talentiraniji igrači, ali bolje iskorištavaju vlastiti potencijal pod maksimalnim natjecateljskim pritiskom (Pitino i Reynolds, 2000.). Riječju, vole pobjeđivati, pa su neumoljivi i nepopustljivi i prema sebi i prema protivniku. Održavaju svoju odličnu tjelesnu pripremljenost natjecanjem sa samim sobom. No valja biti oprezan – kompetitivnost treba usmjeriti na zadatke, na to da u igri načine najviše što mogu, a ne na puki natjecateljski rezultat (Wooden i Jamison, 1997.).

Motiv za dostignuće

Motivacijske dispozicije možemo definirati kao relativno trajne usmjerenosti na pojedina ciljna stanja koje pokreću, usmjeravaju i izabiru ponašanja (McClelland, 1990.). Težnja za dostignućem u peterofaktorskom modelu Coste i McCraea (1992.) predstavlja facetu savjesnosti, tako da ta dimenzija ličnosti ima važnu ulogu u mobilizacijskim osobinama sportaša. U kontekstu sportskoga ponašanja najviše je istraživani efekt motiva za dostignuće. Murray (1938.) potrebu za dostignućem definira kao želju da se postigne nešto teško, da se manipuliraju ili organiziraju fizički objekti, ljudi i ideje. Pri tome se to treba činiti brzo i nezavisno, treba svladavati zapreke i postizati visoke standarde. Po njegovu mišljenju, to je potreba za usavršavanjem sebe, odnosno potreba da se nadmaše drugi. Visoka potreba za dostignućem manifestira se u intenzivnom, dugotrajnom i ponavljanim naporu da se ostvari težak cilj, u radu usmjerenom prema visokim ili udaljenim ciljevima, u nastojanju da se pobijedi, u želji za boljim izvođenjem u prisutnosti drugih, u težnji za kompeticijom te nastojanju da se nadvlada dosada i umor. McClellandova (1990.) istraživanja pokazuju da osobe s visokim motivom za dostignuće preferiraju preuzeti osobnu odgovornost za vlastito izvođenje i rezultate tih aktivnosti, da su usmjerene na vlastite sposobnosti, da preferiraju raditi u uvjetima u kojima mogu dobiti povratnu informaciju o tome koliko su dobro nešto napravile te da izbjegavaju rutinska izvođenja zadataka. Imajući na umu navedene osobine, nije nikakvo iznenađenje što istraživanja pokazuju da je motiv za dostignuće povezan s raznim aspektima sportskoga ponašanja (Halvari i Thomassen, 1997.; Hodge i sur., 2008.).

Specifične osobine ličnosti odgovorne za uspješno reagiranje u uvjetima visokoga natjecateljskog pritiska

Čvrstoća ličnosti

Konstrukt čvrstoće ličnosti predložila je Kobasa (1979.), i to kao objašnjenje individualnih razlika u reagiranju na stresne događaje. Čvrstoća se najčešće shvaća kao karakteristika ličnosti, a sastoji se od tri međusobno povezane komponente: kon-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

trole, predanosti i izazova. Dimenzija kontrole, slično kao i locus kontrole, odnosi se na stupanj uvjerenja osobe o vlastitoj mogućnosti utjecaja na ishode životnih događaja. Predanost se odnosi na stupanj uključenosti u životne aktivnosti i njihovo doživljavanje kao zanimljivih i važnih, a izazov na doživljavanje životnih promjena kao prilika za osobni razvoj. Dakle, osoba koju karakterizira čvrstoća ličnosti nastojat će utjecati na ishode životnih događaja, bit će u njih aktivno uključena i nastojat će iz njih, bez obzira na to bili oni pozitivni ili negativni, nešto naučiti. Osobe na suprotnom polu češće će doživljavati bespomoćnost, češće će se povlačiti iz životnih situacija i češće će ih doživljavati kao prijeteće (Maddi, 1999.). Pretpostavlja se da čvrstoća ličnosti djeluje kao zaštitni faktor pri susretu sa stresnim i zahtjevnim događajima, kao što su visoko kompetitivna sportska natjecanja, djelujući prije svega na kognitivnu procjenu i suočavajuća ponašanja. Čvrstoća ličnosti ne mora djelovati samo na procjenu aktualnih stresnih situacija nego i na evaluaciju prošlih iskustava, procjenu cijene i dobitaka iz raznih ponašanja, a na temelju toga i na izbor onih situacija koje karakterizira važnost, smislenost i izazov. Dosadašnja istraživanja pokazuju pozitivne efekte visoke čvrstoće ličnosti na raznim područjima ljudskoga djelovanja, uključujući i sport (npr. Golby i Sheard, 2004.; Golby i sur., 2003.). U nekim istraživanjima čvrstoća je bila povezana s nižom razinom fizioloških promjena uzrokovanih stresom (Berk, 2007.). Nadalje, za osobe izražene čvrstoće vjerojatnije je da će primijeniti aktivne, problemu usmjerene strategije suočavanja u situacijama koje mogu kontrolirati. Suprotno tome, osobe slabije čvrstoće češće se služe emocijama koje izbjegavaju strategije suočavanja (Maddi i Hightower, 1999.; Soderstrom i sur., 2000.).

Spremnost za kontaktnu igru

Pod ovim konceptom razumijevamo sposobnost za čvrstu igru u fazama regularnoga i neregularnoga tjelesnoga kontakta u sportskim igrama, gdje se protivnikove namjere osjećuju neposrednim fizičkim kontaktom (npr. vaterpolo, rukomet, nogomet i košarka) (Lebed, 2007.; Dežman, 1998.). Igrači s visokom razinom spremnosti za kontaktnu igru lakše prihvaćaju zahtjeve za beskompromisnosti u igri. Prepoznaju se po tome "traži" li igrač kontaktnu igru u obrani i u napadu. Teški i tvrdi treninzi i utakmice protiv snažnih protivnika pojačavaju čvrstoću igre, jer navikavaju na kontakt te neposredno utječu na podizanje praga osjetljivosti na napor, umor, stresni kontakt te na izazvanu bol (desenzibilizacija).

Optimizam i atribucijski stil

Optimizam se najčešće definira kao kognitivna pristranost, globalno očekivanje ili dispozicijski stav koji dovodi do precjenjivanja vjerojatnosti pozitivnih budućih događaja, odnosno do

podcjenjivanja vjerojatnosti negativnih budućih događaja (Peterson, 2000.; Scheier i Carver, 1992.). Za suvremena shvaćanja optimizma kao osobine ličnosti najvažnija su istraživanja Scheiera i Carvera (1992.). Njihov interes za optimizam proizlazi iz istraživanja procesa koji su u osnovi samoregulacije ponašanja. Uloga optimizma u regulaciji vlastita ponašanja dolazi do izražaja onda kada pojedinac uoči razliku između ciljeva koje nastoji ostvariti i svoga trenutačnog položaja u odnosu na te ciljeve. Optimisti, koje karakterizira očekivanje pozitivnih ishoda, ustrajati će u namjeri da smanje razliku koja ih dijeli do ostvarenja ciljeva, dok će pesimisti, koji očekuju loše ishode, u većoj mjeri pokazivati pasivne reakcije i odustajanje od ostvarenja postavljenih ciljeva. Iako očekivanja mogu biti specifična, tj. vezana uz pojedinačni cilj koji se želi ostvariti, Scheier i Carver (1992.) pretpostavljaju i postojanje globalnog očekivanja, koje je relativno stabilno u vremenu i situacijama i koje je zapravo važna karakteristika ličnosti, koju nazivaju dispozicijskim optimizmom.

Koncept atribucijskoga stila predložili su Abramson i sur. (1978.), i to kao proširenje teorije o naučenoj bespomoćnosti i na ljude. Oni smatraju da uzrok događaja može biti smješten u trodimenzionalnom prostoru što ga definiraju bipolarne dimenzije internalnost – eksternalnost, stabilnost – nestabilnost i globalnost – specifičnost. Optimistički atribucijski stil odnosi se na karakterističnu tendenciju prema internalnim, stabilnim i globalnim atribucijama za pozitivne događaje i eksternalnim, nestabilnim i specifičnim atribucijama za negativne događaje. Pesimistički atribucijski stil karakterizira suprotan uzorak kauzalne atribucije. Brojna istraživanja pokazuju da dispozicijski optimizam i atribucijski stil djeluju na izvođenje u raznim sportovima (Gordon, u tisku; Hale, 1993.; Seligman i sur., 1990.).

Načini suočavanja sa stresom

Kompetitivne sportske situacije po svojim su karakteristikama vrlo često stresne. Stres se može definirati kao unutarnja reprezentacija problemske transakcije između osobe i okoline ili kao odnos između osobe i okoline u kojem osoba procjenjuje situaciju prezahtjevnom u usporedbi sa svojim resursima ili prijetećom za vlastitu dobrobit (Lazarus i Folkman, 1984.). Zbog toga bi za uspješnost izvođenja u raznim aspektima sportskoga ponašanja moglo biti važno i to kako se pojedinci suočavaju sa stresnim situacijama. Gotovo sva shvaćanja suočavanja sa stresom izravno ili neizravno podrazumijevaju da se ono odnosi na pokušaj prilagodbe na stresne životne događaje. Tako Lazarus i Folkman (1984.) suočavanje definiraju kao konstantno mijenjanje kognitivnih i ponašajnih napora kako bi se svladali vanjski i/ili unutarnji zahtjevi koje osoba pro-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

cjenjuje prevelikima u odnosu na svoje sposobnosti. Oni razlikuju dva temeljna oblika suočavanja: problemu usmjereno suočavanje i emocijama usmjereno suočavanje. Ova se dva oblika suočavanja razlikuju po svojim funkcijama. Općenito, funkcija problemu usmjerenoga suočavanja jest promjena stresne situacije, dok je funkcija emocijama usmjerenoga suočavanja smanjenje emocionalne napetosti. Neadekvatno suočavanje sa stresom ima negativne posljedice na psihološke procese važne za uspješno sportsko izvođenje, kao što su usmjerenost pažnje i razina uzbuđenja. Nadalje, neefikasno suočavanje može inhibitorno djelovati na sportsko izvođenje te povećati mišićnu napetost i negativni afekt, dok efikasno suočavanje općenito ima pozitivne efekte na izvođenje u sportskim aktivnostima (Anshel i sur., 2000.; Gan i Anshel, 2006.).

Specifične osobine odgovorne za usklađeno i zajedničko djelovanje igrača u momčadi i postizanje zajedničkih ciljeva igre

Taktička disciplina

Samodisciplina je općenito jedna od faceta savjesnosti u petrofaktorskom modelu ličnosti Coste i McCraea (1992.), a pojam taktičke discipline u sportu odnosi se na ponašanje pojedinog igrača u ostvarenju dogovorenih zadataka u okviru osnovnoga i alternativnoga koncepta igre (Trninić, 1995.). Taktičku disciplinu čini prihvaćanje i usvajanje normi, zadataka i uloga u igri te ostvarenje principa organizirane igre (Trninić, 2006.). Kontrolirano reagiranje i uspješne akcije određene su taktičkom disciplinom i kvalitetom suradnje. U organiziranoj igri, gdje postoje sustavi obrane, napada i komunikacije, pred svakoga se igrača postavljaju precizno određeni zahtjevi. Parcijalno promatrano, timska taktička disciplina u obrani prvi je uvjet uspješne igre te je preduvjet timskog napada, dok timska taktička disciplina u napadu zahtijeva individualnu nesebičnost te motoričku aktivnost igrača usmjerenu na ostvarenje principa reciprociteta pomaganja, što nije vidljivo u standardnoj statistici igre.

Taktička odgovornost

Odgovornost je općenito jedna od faceta savjesnosti u petrofaktorskom modelu ličnosti Coste i McCraea (1992.), pa je očito da je uloga te dimenzije ličnosti važna i kod osobina našega modela koje se odnose na momčad i postizanje zajedničkih ciljeva igre. Pod konceptom taktičke odgovornosti specifično razumijevamo savjesno obavljanje dogovorenih individualnih i timskih taktičkih zaduženja, tj. preuzimanje obveza i poštovanje dogovorenih kriterija taktičkog odlučivanja u igri koji proistječu iz uloga na pojedinim pozicijama, što povećava kohezivnost i homogenost ekipe (Trninić, 1996.). Uloga

pojednog igrača u momčadskim sportskim igrama mora biti usklađena s interesima momčadi, a ne igrača. Uspješnost organizirane igre ovisi o tome da se svaki igrač drži svojih taktičkih odgovornosti i ovlasti. Preuzimanje taktičke odgovornosti ne znači samo izvršavanje zaduženja u igri nego i selektivno ispravljanje individualne i timske igre u obrani i napadu. Sportska igra je, naime, igra pogrešaka zato što igrači dviju ekipa djeluju u situacijama opozicije (Gréhaigne i Godbout, 1995.; Lebed, 2007.; McGarry i sur., 2002.). Igrač s visokom razinom taktičke odgovornosti preuzima na sebe odgovornost za svoje reakcije u igri te za rezultate akcije, ali i odgovornost za utjecaj tih reakcija na ponašanje suigrača u igri. Tutto i Richards (1972.) navode da sportaš s pretjeranim osjećajem odgovornosti preduboko doživljava svoje pogreške i o njima stalno misli, pa je zato manje uspješan. No i preniska razina taktičke odgovornosti ometa uspješnost ekipe. Odgovoran igrač radi ono u čemu je situacijski najuspješniji u svim fazama igre. Taktička odgovornost zahtijeva potpunu suradnju i nesebičnost igrača.

Igračeva odgovornost manifestira se u oblicima pomoći u igri, u shvaćanju da je ravnoteža između individualne i timske igre nužna te u preuzimanju inicijative, osobito u situacijama visokoga natjecateljskog pritiska, što govori o povezanosti taktičke odgovornosti i čvrstoće ličnosti.

Kooperativnost

Kooperativnost u Goldbergovu (2008.) modelu jest faceta ugodnosti, pa se upozorava na važnost i te dimenzije ličnosti za hipotetski model osobina vrhunskih sportaša. Kooperativnost u domeni sporta odnosi se na osobinu spremnosti na suradnju i komunikaciju igrača (verbalnu i neverbalnu) u svim fazama igre koja omogućuje kolektivno nadigravanje. Kooperativnu igru obilježava oblik akcije usmjerene prema zajedničkom cilju (Berk, 2007.). Utječe na mobilizaciju cijele momčadi te na individualno i timsko reagiranje. Kooperativnost je jedna od temeljnih psihosocijalnih osobina koja povezuje prethodno opisane osobine i sposobnosti. Mnogo je oblika osnovnih i specifičnih oblika suradnje u svim fazama igre koji ponajprije ovise o konceptu igre, specifičnim psihosocijalnim osobinama i stvarnoj kvaliteti igrača. Stoga se točnom može smatrati teza da je najbolji igrač onaj koji je u interakciji sa suigračima maksimalno efikasan (Nikolić, 1993.). Odras je stava da je momčad iznad pojedinca.

Ekipni sportovi specifični su po odnosima među sudionicima nadmetanja i njihovu ponašanju (smatraju se autoregulirajućim dinamičkim sustavima – Schmidt i sur., 1999.; McGarry i sur., 2002.; Lebed, 2006., 2007.), ponajprije motoričkoj

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

interakciji igrača – razni oblici *suradnje* sa suigračima i *suprotstavljanja* protivniku (Gréhaigne i Godbout, 1995.), pa ono što svaki igrač može učiniti pojedinačno, nikada ne može biti jednako onome što ekipa može učiniti zajedno (Bradley, 1998.). Zajedničko djelovanje suigrača, međusobna uvjetovanost uloga, recipročnost pomaganja, neposredno suprotstavljanje protivničkoj momčadi i višestruka komunikacija (verbalna i neverbalna) nedvojbeno su najvažnije sociomotoričke osobine (Hernandez, 1987.). Stoga uspješnost pojedinca u igri manje ili više ovisi o oblicima suradnje sa suigračima u suprotstavljanju protivniku, tj. o namjeri da se ostvari vlastiti cilj nadmetanja – pobjeda, a omete isti protivnikov cilj. Što je viša razina natjecanja, veći su i zahtjevi za timskim rješenjima u igri.

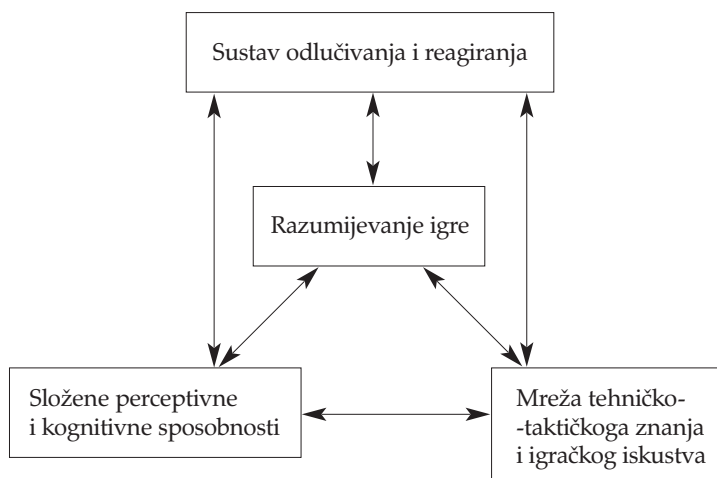
Razina kooperativnosti uvjetovana je razinom tehničko-taktičkoga znanja, vještina i navika u igri, motoričkim sposobnostima, zatim motivacijskom klimom, komunikacijom među igračima te razinom grupne povezanosti. No primjena principa suradnje u igri uvijek je i pitanje taktičke discipline i taktičke odgovornosti. Ipak, kooperativnost na osnovnoj razini valja razlikovati od kooperativnosti koja se očituje u konceptualnim i problemskim rješenjima situacija u igri, što zahtijeva i kreativnost, a ne samo rutinu. Veliki igrači, naime, uživaju surađivati sa suigračima u traženju izlaza iz situacija, bez straha od rizika, svjesni svoje kvalitete i kvalitete svojih suigrača. Zato neprekidno valja poticati svjesno sudjelovanje u suradnji i u raznim oblicima pomaganja u igri te poticati igrače da shvate kako su uspješniji kao grupa dok pomažu jedni drugima (Bradley, 1998.) i sinergijski djeluju u svim fazama igre. Kooperativnost je u timskim sportskim igrama i preduvjet za izražavanje igračeva potencijala (Trninić, 2006.).

Specifične osobine za uspješno rješavanje situacija u igri

Razumijevanje igre

Riječ je o sposobnosti konceptualnoga i problemskoga shvaćanja sportske igre koje određuje igračeve mogućnosti u realizaciji modela taktike igre, a očituje se osobito u rješavanju složenih i nestandardnih situacija (Trninić, 2006.). Razumijevanje igre mijenja se poticanjem razvoja specifičnih kognitivnih sposobnosti (taktičkoga mišljenja), asimiliranjem novih tehničko-taktičkih znanja u situacijskom treningu i utakmici te stjecanjem natjecateljskog ili igračkog iskustva. Na razumijevanju igre temelji se sustav selektivnog odlučivanja i vrijeme reagiranja u igri, a rezultat je interakcije složenih perceptivnih mehanizama i kognitivnih sposobnosti, igračeva natjecateljskog iskustva te mreže povezanih tehničko-taktičkih znanja (slika 2).

➔ SLIKA 2
Komponente koje određuju igračevo razumijevanje igre i njihov utjecaj na uspješno rješavanje situacija u igri

Za uspješnu timsku, ali i individualnu, igru nužno je da igrači ostvare svoja taktička zaduženja, što mogu samo ako su shvatili i prihvatili koncept igre te se prilagodili svojim ulogama. Razumijevanje igre, shvaćanje i prihvaćanje pozicije(a) i uloge(a) u njoj te iskorištavanje ukupnoga potencijala, kao i primjena stečenih tehničko-taktičkih znanja i vještina te natjecateljskog iskustva za rješavanje situacija u igri, temeljni su čimbenici ukupne stvarne kvalitete sportaša (Dizdar, 2002.; Trninić i sur., 1999.).

Igrači stalno uče spoznavanjem onoga što opažaju između reakcija u igri i posljedica tih reakcija, s ciljem da se skрати vrijeme reagiranja u igri i povećaju reakcijske mogućnosti igrača i momčadi. Svaki igrač u timskim sportovima mora biti spreman primiti povratne informacije – od onih koje proizlaze iz poznavanja izvođenja uratka, iz poznavanja rezultata te iz unutarnje povratne veze kojoj se pripisuje funkcija predviđanja (Horga, 1993.). Zahvaljujući njima, igrač zna kada i zašto je pogriješio i što treba korigirati u reakcijama u igri. U procesu sportske pripreme, nakon brojnih ponavljanja tehničko-taktičkih elemenata, pojedinačni motorički odgovori organiziraju se u složene motoričke programe koji se prilagođuju pod utjecajem osjetnih povratnih informacija bez svjesne kontrole zato što se senzomotoričke vještine koje sportaš uvježbava prenose, pod utjecajem velikoga broja ponavljanja, s viših razina na niže razine živčanoga sustava. Hijerarhijski niži neuralni krugovi mogu djelovati usporedno, istodobno, a da ne interferiraju (Schmidt i Lee, 2005.). Neuralni se krugovi mogu aktivirati i prije no što završi prethodna reakcija u igri (Trninić, 1996.), na čemu se temelji uspješnost te napredovanje i samoostvarenje svakog igrača u natjecateljskim uvjetima (stvarna kvaliteta), a onda i momčadi kao cjeline. Tako u procesu sportske pripreme automatizirana tehničko-tak-

tička znanja i vještine (motorički programi) oslobađaju sportaše kognitivne funkcije (kakva je selektivno rješavanje situacija u igri, koje se temelji na perceptivnom prepoznavanju situacija, na sposobnosti predviđanja poteza suigrača i protivničkih igrača te na selektivnom odlučivanju i reagiranju u igri).

Kreativnost

Kreativnost podrazumijeva sposobnost rješavanja situacija u igri na originalan, neuobičajen i prikladan način. Problemske situacije u igri rješavaju se taktičkim mišljenjem, a ne oponašanjem već postojećih rješenja. Ako nedostaju neki elementi taktičkoga znanja, u rješavanje situacijskih problema uključuju se mašta i kreativnost. Iako ima više razina i oblika kreativnosti, sa stajališta sportskih igara najvažnija je *inovativna, inventivna i produktivna* kreativnost. Inovativna kreativnost odnosi se na otkrivanje novih struktura gibanja (tehničkih sadržaja) i stvaranje novih struktura situacija (taktički sadržaji), inventivna na otkrivanje ili uspostavljanje novih relacija između poznatih, usvojenih struktura gibanja i usvojenih struktura situacija, tj. na novu primjenu tehničko-taktičkih znanja, a produktivna na usvajanje određenih tehničko-taktičkih znanja, vještina i navika koje služe kao instrument za kreativno rješavanje situacija u igri. Igrači svoje ideje ostvaruju u kreiranju novih elemenata sportske tehnike u funkciji razvoja imaginacije i kreativnosti, pri čemu je važno poticati drugačiju primjenu poznatih elemenata sportske tehnike (redefinicija) te poboljšavati sposobnosti vizualizacije (Trninić, 1995., 2006.). Preduvjet za oslobađanje kapaciteta za kreativno reagiranje jest broj usvojenih i primijenjenih motoričkih programa. Trenersko je iskustvo da najlucidnije inovacije u igru unose neposlušni igrači, što igru ekipe čini manje predvidljivom za protivnika, pa mu bitno smanjuju mogućnosti za kontrolu igre i konačnog ishoda utakmice. Davanje prava na pogrešku (igračima visokoga kreativnog potencijala) tijekom rješavanja situacija povratno povećava i razinu taktičke odgovornosti pojedinog igrača, zato što kreativnost u igri mora uvijek biti u funkciji timske uspješnosti.

Ambideksternost

Riječ je o sposobnosti uspješnog izvođenja tehnike lijevom i desnom rukom ili nogom, tj. i na lijevu i na desnu stranu napada, a neposredno je povezana s motoričkom vještinom i situacijskom učinkovitošću pojedinog igrača (Carey i sur., 2001.). Razvija se tijekom integralne sportske pripreme.

Igračko ili natjecateljsko iskustvo

Riječ je o znanju koje igrač stječe vlastitim doživljavanjem zadataka unutar uloge na poziciji ili višestrukim pozicijama tijekom situacijskog treninga i natjecanja. Praktičari smatraju

da je jedan od važnih čimbenika igračeve situacijske uspješnosti pod pritiskom zato što iskusniji igrači raspolažu dugo građenom mrežom tehničko-taktičkoga znanja i dubokim razumijevanjem igre, što im omogućuje brže prerađivanje informacija i dominaciju nad manje iskusnim suparnicima (Cox, 2005.). Malo igračkog iskustva može ograničiti razvoj i iskoristivost cjelokupnoga sportaševog potencijala, jer smanjuje igračevo povjerenje u sebe, znanje primjenjivo u igri i mogućnosti snalaženja (Nikolić, 1993.).

Igračka prilagodljivost (adaptacija)

To je sposobnost brze prilagodbe na promjenjive situacijsko-natjecateljske uvjete igre radi održanja igračeve i momčadske situacijske učinkovitosti. Očituje se u brzini pripreme za igru protiv određenoga protivnika, brzini adaptacije na nove zadatke, na promjene pozicije i uloge u igri, na konkurenciju unutar momčadi, na promjene hijerarhije igrača u ekipi, na promjene zahtjeva u sustavu igre te na nove odgovornosti unutar momčadi, na atipične i varijabilne situacije u igri, na promjene vlastita koncepta igre, na protivnički koncept igre, na promjene ritma i tempa igre, na sudački kriterij, na ometanje regulacije gibanja, na pritisak publike, na standarde uspješnosti, na nove načine poučavanja/učenja i treniranja. Jedna je od osobina (uz fizičku čvrstoću i čvrstoću ličnosti te natjecateljsko iskustvo) koja omogućuje stabilno reagiranje u dinamičnim i promjenjivim natjecateljskim uvjetima.

ZAKLJUČAK

Oblikovanje i objašnjenje hipotetske strukture poželjnih specifičnih osobina sportaša i njezino mjerenje u momčadskim sportskim igrama temelj je primjerenom odabiru sportaša i sastavljanju vrhunskih momčadi, planiranju, programiranju, provedbi, praćenju i evaluaciji učinaka sportske pripreme. To je i preduvjet da se u sustavu sportske pripreme utvrdi smjer razvoja pojedinih sportaša i cijelih momčadi koji omogućuje maksimalno iskorištavanje njihova cjelokupnog potencijala, smanjenje pogreške u predviđanju uspješnosti igranja pojedinog igrača da bi se, u konačnici, postigla natjecateljska uspješnost. U budućoj sportskoj praksi očekuje se primjena predloženoga hipotetskoga modela u procjenjivanju specifičnih osobina zbog selekcioniranja igrača, sastavljanja momčadi i oblikovanja modela taktike igre, u planiranju i kontroli sustava pripreme i vođenja sportaša i momčadi.

No, na kraju, treba napomenuti da je predloženi model potrebno i empirijski verificirati. Iako za većinu predloženih konstrukata postoje odgovarajuće operacionalizacije u obliku upitnika, za neka obilježja treba prethodno razviti prikladan instrumentarij. Predloženi model nije konačan, nego se prije

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

treba shvatiti kao polazišna točka za empirijska istraživanja na osnovi koje će se model mijenjati i doradivati. Tim će se istraživanjima najprije ispitati temeljna strukturalna obilježja modela, odnosno relacije među predloženim konstruktima. Nastojat će se doći do obuhvatnog, ali i jednostavnog modela, koji neće sadržavati redundantne karakteristike. Nadalje, ispitat će se i prediktivna vrijednost obilježja predviđenih modelom, prije svega za uspješnost u momčadskim sportovima. Svrha je testiranja modela i utvrđivanje statusa pojedinih osobina, jer su neke od njih vjerojatno temeljne, dok druge funkcioniraju kao medijacijski mehanizmi, odnosno posrednici u odnosu temeljnih osobina i ishodnih varijabli. U tom smislu kao pogodno polazište čini se peterofaktorska teorija ličnosti (McCrae i Costa, 1999.), koja razlikuje tzv. temeljne tendencije ili apstraktni psihološki potencijal i karakteristične adaptacije, odnosno konkretne manifestacije temeljnih tendencija, kao što su navike, stavovi, vještine, uloge i socijalni odnosi. Dok temeljne tendencije imaju mnogo općenitije efekte na ishodne varijable, karakteristične adaptacije omogućuju osobi prilagodbu na promjenjivu okolinu i imaju efekte na specifične ishode. Analogno tome, jedan od ciljeva empirijskih provjera predložena modela jest ustanoviti koje to osobine funkcioniraju kao medijacijski mehanizmi uspješnosti u momčadskim sportovima.

LITERATURA

- Abramson, L. Y., Seligman, M. E. P., Teasdale, J. D. (1978.), Learned helplessness in humans. Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87: 49-74.
- Anshel, M. H., Williams, L. R. T., Williams, S. M. (2000.), Coping style following acute stress in competitive sport. *The Journal of Social Psychology*, 140: 751-773.
- Bandura, A. (1977.), Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84: 191-215.
- Berk, L. A. (2007.), *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bradley, B. (1998.), *Values of the game*. New York: Artisan.
- Carey, D. P., Smith, G., Smith, D. T., Shepherd, J. W., Skriver, J., Ord, L., Rutland, A. (2001.), Footedness in world soccer: an analysis of France '98. *Journal of Sport Science*, 19 (11): 855-864.
- Cattell, H. E. P. (1996.), The Original Big Five: A Historical Perspective. *European Journal of Applied Psychology*, 46 (1): 5-14.
- Cervone, D. L. (2000.), Thinking about self-efficacy. *Behavior Modification*, 24: 30-56.
- Chen, L. S-L., Lee, Y-H. i Chang, Y. (2007.), Association between personality traits and attending a fitness center. *Social Behavior and Personality*, 35: 1323-1324.
- Costa, P. T., Jr i McCrae, R. R. (1992.), *NEO-PI-R Professional Manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

Cox, R. H. (2005.), *Psihologija sporta, koncepti i primjene*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

De Bruijn, G.-J., Kremers, S. P. J., Van Mechelen, W. i Brug, J. (2005.), Is personality related to fruit and vegetable intake and physical activity in adolescents? *Health Education Research*, 20: 635-644.

De Raad, B. (2000.), *The Big Five personality factors: The psycholexical approach to personality*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.

Dežman, B. (1998.), *Osnove teorije treniranja v izbranih moštvenih športnih igrah*. Ljubljana: Fakulteta za sport, Univerza v Ljubljani.

Dežman, B., Trninić, S., Dizdar, D. (2001.), Expert model of decision-making system for efficient orientation of basketball players to positions and roles in the game – Empirical verification. *Collegium Antropologicum*, 25 (1): 141-152.

Dizdar, D. (2002.), *Vrednovanje skupa metoda za procjenu stvarne kvalitete košarkaša*. (Disertacija). Zagreb: Kineziološki fakultet.

Eagleton, J. R., McKelie, S. J. i De Man, A. (2007.), Extraversion and neuroticism in team sport participants, individual sport participants, and nonparticipants. *Perceptual and Motor Skills*, 105: 265-275.

Eysenck, H. J. (1991.), Dimensions of personality. 16, 5 or 3? – Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12 (8): 773-790.

Eysenck, H. J. i Eysenck, M. W. (1985.), *Personality and individual differences. A natural science approach*. New York: Plenum.

Franques, P., Auriacombe, M., Piquemal, E., Verger, M., Brisseau-Gimenez, S., Grabot, D. i Tignol, J. (2003.), Sensation seeking as a common factor in opioid dependent subjects and high risk sport practicing subjects. A cross-sectional study. *Drug and Alcohol Dependence*, 69: 121-126.

Gan, Q., Anshel, M. H. (2006.), Differences between elite and non-elite, male and female Chinese athletes on cognitive appraisal of stressful events in competitive sport. *Journal of Sport Behavior*, 29: 213-228.

Golby, J., Sheard, M. (2004.), Mental toughness and hardiness at different levels of rugby league. *Personality and Individual Differences*, 37: 933-942.

Golby, J., Sheard, M., Lavalley, D. (2003.), A cognitive-behavioral analysis of mental toughness in national rugby league football teams. *Perceptual and Motor Skills*, 96: 455-462.

Goldberg, L. R. (1993.), The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48: 26-34.

Goldberg, L. R. (2008.), *International Personality Item Pool. A Scientific Collaboratory for the Development of Advanced Measures of Personality Traits and Other Individual Differences* (<http://ipip.ori.org>). Internet Web Site. (19. 11. 2008.)

Gordon, R. A. (2008.), Attributional style and athletic performance: Strategic optimism and defensive pessimism. *Psychology of Sport and Exercise*, 9: 336-350.

Gréhaigne, J.-F. i Godbout, P. (1995.), Tactical knowledge in team sports – From a constructivist and cognitivist perspective. *Quest*, 47: 490-505.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

Hagberg, J. M., Mullin, J. P., Bahrke, M. i Limburg, J. (1979.), Physiological profiles and selected psychological characteristics of national class American cyclists. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 19: 341-346.

Hale, B. D. (1993.), Explanatory style as a predictor of academic and athletic achievement in college athletes. *Journal of Sport Behavior*, 16: 63-69.

Halvari, H., Thomassen, T. O. (1997.), Achievement motivation, sports related future orientation, and sporting career. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 123: 343-362.

Hernandez, J. (1987.), *Estudio Sobre el Analisis de la Accion de Juego en los Deportes de Equipo: Su Aplicacion al Baloncesto*. (Doktorska disertacija) Barcelona: Universidad de Barcelona, Facultad de Filosofia y Ciencias de la Educacion.

Hodge, K., Allen, J. B., Smellie, L. (2008.), Motivation in masters sport: Achievement and social goals. *Psychology of Sport and Exercise*, 9: 157-176.

Hoffman, S. J., Harris, J. C. (ur.) (2000.), *Introduction to kinesiology: Studying physical activity*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Hogan, J. i Ones, D. S. (1997.), Conscientiousness and Integrity at Work. U: R. Hogan, J. Johnson i S. Briggs (ur.), *Handbook of Personality Psychology* (str. 849-870). San Diego: Academic Press.

Horga, S. (1993.), *Psihologija sporta*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.

Ingledeu, D. K., Markland, D. i Sheppard, K. E. (2004.), Personality and self-determination of exercise behaviour. *Personality and Individual Differences*, 36: 1921-1932.

John, O. P. i Srivastava, S. (1999.), The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives. U: L. A. Pervin i O. P. John (ur.), *Handbook of personality. Theory and research* (str. 102-138). New York: Guilford Press

Kerr, G. A., Goss, J. D. (1997.), Personal control in elite gymnasts: The relationships between locus of control, self-esteem, and trait anxiety. *Journal of Sport Behavior*, 20: 69-72.

Kioumourtzoglou, E., Derri, V., Tzetzis, G. i Theodorakis, Y. (1998.), Cognitive, perceptual and motor abilities in skilled basketball performance. *Perceptual and Motor Skills*, 86: 771-786.

Kobasa, S. C. (1979.), Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37: 1-11.

Lafollie, D. i Le Scanff, C. (2007.), Detection of high-risk personalities in risky sports. *Encephale*, 33: 135-141.

Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984.), *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

Lebed, F. (2007.), A dolphin only looks like a fish: Players' behaviour analysis is not enough for game understanding in the light of the system approach – a response to the reply by McGarry and Franks. *European Journal of Sport Science*, 7 (1): 55-62.

Lebed, F. (2006.), System approach to games and competitive playing. *European Journal of Sport Science*, 6: 33-42.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

Loehr, J. E. (1986.), *Mental toughness training for sports*. Lexington, MA: Stephen Green Press.

Maddi, S. R. (1990.), Issues and interventions in stress mastery. U: H. S. Friedman (ur.), *Personality and disease* (str. 121-154). New York: Wiley.

Maddi, S. R. (1999.), Comments on trends in hardiness research and theorizing. *Consulting Psychology Journal*, 51: 67-71.

Maddi, S. R. i Hightower, M. (1999.), Hardiness and optimism as expressed in coping patterns. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 51: 95-105.

McClelland, D. C. (1990.), *Human motivation*. Cambridge: Cambridge University Press.

McCrae, R. R. i Costa, P. T., Jr. (1987.), Validation of the Five-Factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52: 81-90.

McCrae, R. R., Costa, P. T. (1999.), A five-factor theory of personality. U: L. A. Pervin, O. P. John (ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 102-138). New York: Guilford.

McGarry, T., Anderson, D. I., Wallace, S. A., Hughes, M., Franks, I. M. (2002.), Sport competition as a dynamical self-organizing system. *Journal of Sport Sciences*, 20: 771-781.

Mueller, L. M. (1992.), The effect of general and task-specific self-efficacy on the performance of a fine motor task. *Journal of Sport Behavior*, 15: 130-140.

Murray, H. A. (1938.), *Explorations in personality*. New York: Oxford University Press.

Nikolić, A. (1993.), *Per aspera ad astra*. Beograd: Playmaker Co.

Nowicki, S., Adame, D., Johnson, T. C., Cole, S. P. (1997.), Physical fitness as a function of psychological and situational factors. *Journal of Social Psychology*, 137: 549-558.

Paunonen, S. V. i Ashton, M. C. (2003.), Big five factors and facets and the prediction of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81: 524-539.

Peterson, C. (2000.), The future of optimism. *American Psychologist*, 55: 44-55.

Pitino, R., Reynolds, B. (2000.), *Izberite uspeh*. Ljubljana. Amalietti & Amalietti.

Ouellette, S. C. (1999.), The relationship between personality and health: What self and identity have to do with it. U: R. J. Contrada, R. D. Ashmore (ur.), *Self, social identity, and physical health* (str. 125-154). New York: Oxford University Press.

Riley, P. (1993.), *The winner within a life plan for team players*. New York: Berkley.

Roberts, B. W., Chernyshenko, O. S., Stark, S., Goldberg, L. R. (2005.), The structure of conscientiousness: An empirical investigation based on seven major personality questionnaires. *Personnel Psychology*, 58: 103-139.

Rotter, J. B. (1990.), Internal versus external control of reinforcement. *American Psychologist*, 45: 489-493.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

- Saucier, G. (1994.), Mini-markers: a brief version of Goldberg's unipolar Big-Five markers. *Journal of Personality Assessment*, 63: 506-516.
- Scheier, M. F., Carver, C. S. (1992.), Effects of optimism on physical well-being: Theoretical overview and empirical update. *Cognitive Therapy and Research*, 16: 201-228.
- Schmidt, R. A., Lee, T. D. (2005.), *Motor control and learning: A behavioral emphasis*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Schmidt, R. A., O'Brien, B., Sysko, R. (1999.), Self-organization of between-person cooperative trials and possible applications to sport. *International Journal of Sport Psychology*, 30: 558-579.
- Seligman, M. E. P., Nolen-Hoeksema, S., Thornton, N., Thornton, K. M. (1990.), Explanatory style as a mechanism of disappointing athletic performance. *Psychological Science*, 1: 143-146.
- Smith, T. W., Williams, P. G. (1992.), Personality and health: Advantages and limitations of the five-factor model. *Journal of Personality*, 60: 395-423.
- Soderstrom, M., Dolbier, C., Leiferman, J. i Steinhardt, M. (2000.), The relationship of hardiness, coping strategies, and perceived stress to symptoms of illness. *Journal of Behavioral Medicine*, 23: 311-328.
- Trninić, S. (1995.), *Strukturna analiza znanja u košarkaškoj igri*. (Doktorska disertacija) Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
- Trninić, S. (1996.), *Analiza i učenje košarkaške igre*. Pula: Vikta.
- Trninić, S., Perica, A. i Dizdar, D. (1999.), Set of criteria for the actual quality evaluation of the elite basketball players. *Collegium Anthropologicum*, 23 (2): 707-721.
- Trninić, S. i Dizdar, D. (2000.), System of the performance evaluation criteria weighted per positions in the basketball game. *Collegium Anthropologicum*, 24 (1): 217-234.
- Trninić, S. (2006.), *Selekcija, priprema i vođenje košarkaša i momčadi*. Zagreb: Vikta-Marko.
- Tutko, T. i Richards, J. (1972.), *Psychology of coaching*. Boston: Allyn & Bacon, Inc.
- Van Heck, G. L. (1997.), Personality and physical health: Toward an ecological approach to health-related personality research. *European Journal of Personality*, 11: 415-443.
- Van Wijk, C. H. (2007.), Sensation-seeking personality traits of navy divers. *Diving and Hyperbaric Medicine*, 37: 10-15.
- Watson, A. E. i Pulford, B. D. (2004.), Personality differences in high risk sports amateurs and instructors. *Perceptual and Motor Skills*, 99: 83-94.
- Weigand, D. A., Stockham, K. J. (2000.), The importance of analyzing position-specific self-efficacy. *Journal of Sport Behavior*, 23: 61-69.
- Williams, L. R. T. (1985.), Personality differences and achievement level in sport. *Australian Journal of Science and Medicine in Sport*, 17: 28-30.
- Williams, S. L., Cervone, D. L. (1998.), Social cognitive theories of personality. U: D. F. Barone, M. Hersen, V. B. Van Hasselt (ur.), *Advanced personality* (str. 173-207). New York: Plenum Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

Wooden, J. i Jamison, S. (1997.), *A lifetime of observations and reflections on and off the court*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Zuckerman, M. (1992.), What is a basic factor and which factors are basic. Turtles all the way down. *Personality and Individual Differences*, 13: 675-681.

Hypothetical Model of Specific Characteristics of Elite Athletes in Team Sports Games

Slavko TRNINIĆ
Faculty of Kinesiology, Split

Igor KARDUM
Faculty of Arts and Sciences, Rijeka

Boris MLAČIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

We proposed, described and classified 17 specific characteristics of elite athletes in team sports games which, we presumed, have influence on the functioning and performance of individual players and the whole team. A hypothetical structure of six categories of mostly psychological and social variables was constructed. These are: locus of control, specific competence, motivation, successful reactions in situation of high competitive pressure, coordinated teamwork, and successful solutions of game situations. The model is based upon the arguments derived from the perceived characteristics of athletes. The purpose of this model is to establish the exact scientific and professional approach to: the assessment of the status and the development of specific abilities and characteristics of athletes, the assessment of the potential and the actual quality of players and the selection for a team, the preparation and coaching of athletes and teams, the management of athletes' potential development, as well as to the monitoring and evaluation of psychosocial preparation effects in team sports games.

Keywords: hypothetical model, specific characteristics, athlete, team sports games, contact sports, performance enhancement

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 3 (107),
STR. 463-485

TRNINIĆ, S., KARDUM, I.,
MLAČIĆ, B.:
HIPOTETSKI MODEL...

Spezifische Merkmale von Spitzensportlern in Mannschaftssportarten – Ein hypothetisches Modell

Slavko TRNINIĆ
Fakultät für Sportwissenschaften, Split

Igor KARDUM
Philosophische Fakultät, Rijeka

Boris MLAČIĆ
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

In dieser Arbeit werden 17 spezifische Merkmale von Spitzensportlern in Mannschaftssportarten, die vermutlich das Wirken und den Erfolg von Spielern und Team beeinflussen, vorgeschlagen, beschrieben und klassifiziert. Die Autoren haben eine sechs Kategorien umfassende und größtenteils aus psychologischen und sozialen Variablen bestehende hypothetische Struktur entworfen. Sie gehen von der Annahme aus, dass diese Variablen die Selbstbeherrschung des Sportlers, sein Selbstwertgefühl, seine Motivation, seinen Kampfgeist, das harmonische Zusammenwirken aller Spieler und der Mannschaft insgesamt sowie die Reaktionsfähigkeit während des Spiels beeinflussen. Das vorgeschlagene hypothetische Modell wird mit äußerlich wahrnehmbaren Sportlereigenschaften begründet und verfolgt die Absicht, einen exakten Ansatz zur Einschätzung der Eigenschaften, Potenziale und wirklichen Qualitäten eines Sportlers bzw. einer Sportlerin zu entwickeln, um eine optimale Selektion der Spieler, ihre Leitung und Betreuung innerhalb eines Teams zu gewährleisten und die psychosoziale Vorbereitung eines Sportlers für Mannschaftsspiele zu bewerten.

Schlüsselbegriffe: Hypothetisches Modell, Grundmerkmale, spezifische Merkmale, Sportler, Mannschaftssportarten, Leistungssteigerung